Guy Standing A Precariat Charter. From Denizens to Citizens

Bloomsbury Academic, London 2014, 424 ss.

DOI: 10.19195/1643-0328.20.13

Rozpoznawalność Guya Standinga wśród przedstawicieli nauk społecznych wzrosła w 2011 roku po publikacji jego książki zatytułowanej *Precariat. Nowa niebezpieczna klasa*. Autor, z wykształcenia ekonomista, zajmował się problemem rynku pracy zarówno jako akademik, jak i pracownik Międzynarodowej Organizacji Pracy, co poskutkowało jego monografią *Work After Globalization*. Autor już wtedy wykraczał poza ramy teorii ekonomicznej, dopiero jednak jego dzieło z 2011 roku w pełni wchodzi w obszar socjologii i proponuje własne rozważania na temat ewoluującej struktury klasowej. *Precariat* kończy się dwoma rozdziałami poświęconymi możliwym kierunkom politycznego rozwoju obserwowanych zjawisk. Trop ten zostaje podjęty i rozwinięty w recenzowanej książce.

A Precariat Charter stara się udzielić odpowiedzi na problemy wskazane przez Autora w jego wcześniejszych dziełach. W związku z pojawiającym się w większości krajów na świecie precariatem — grupą będącą w sytuacji ciągłej niepewności, zagrożenia bezrobociem, biedą oraz brakiem identyfikacji zawodowej — obserwuje się coraz liczniejsze napięcia społeczne. Główną tezę stawianą przez autora jest to, że liczne reformy polityczne, przemiany społeczne oraz trendy w nauce (w szczególności w ekonomii) doprowadziły do znaczącego wzrostu nierówności i pogorszenia sytuacji wielu jednostek, co skutkuje powstaniem nowej, niezadowolonej klasy podatnej na populizm. Karta precariatu to przede wszystkim próba stworzenia manifestu, który miałby odpowiedzieć na owe wyzwania i złagodzić skutki negatywnych zmian, o których pisze Autor.

Dzieło Standinga składa się z sześciu rozdziałów. Cztery, stanowiące część wprowadzającą do książki, łączą różne perspektywy teoretyczne, którymi operuje Autor. Rozdział pierwszy, *Denizens and the precariat*¹, jest próbą dokonania socjologicznej rekonstrukcji nowo kształtującej się struktury społecznej, w której jedną z najliczniejszych klas staje się precariat. Standing dokonuje tego przez wskazanie trzech elementów, które odróżniają precariat od innych klas: stosunku do produkcji, stosunku do dystrybucji oraz stosunku do instytucji państwa (s. 16–21). W każdym z tych przypadków zwraca uwagę na pogarszanie się sytuacji coraz liczniejszej grupy ludzi, co odbywa się przez systematyczne utrudnianie im dostępu do katalogu podstawowych praw człowieka. Kolejny rozdział jest napisany z perspektywy ekonomicznej. Autor przedstawia w nim skutki przemian w gospodarce światowej, które są pochodną przyspieszającej globalizacji oraz tryumfu

¹ Dla polskiego czytelnika ważną informacją jest to, że książka ta została przetłumaczona przez Piotra Juskowiaka, Pawła Kaczmareckiego i Macieja Szlindera. Pozycja ta, zatytułowana *Karta Precariatu*, ukazała się na rynku jesienią 2015 nakładem Wydawnictwa Naukowego PWN. Termin *denizens* tłumaczony jest jako „zbywatele”.

koncepcji neoliberalnej w latach 80. XX wieku. Trzeci rozdział to kontynuacja rozważań ekonomicznych ze szczególnym uwzględnieniem przemian zachodzących na rynku pracy, zwłaszcza związanych z wprowadzaniem elastycznych form pracy w miejsce stałego zatrudnienia, wycofywaniem się instytucji państwa ze sfery bezpieczeństwa społecznego oraz rosnącej dominacji „kapitału” nad „pracą”. Rozdział czwarty opisuje wpływu neoliberalizmu na życie polityczne. Autor najpierw opisuje zaplecze ideowe zmian z lat 70. i 80. ubiegłego wieku, odwołując się do jego filozoficznej zawartości, ale także pozycji głównych ideologów neoliberalizmu w systemie politycznym. Następnie Standing prezentuje liczne ilustracje zachodzących zmian, głównie w sferze polityk sektorowych (*policy*) oraz w dyskursie polityków w Wielkiej Brytanii.

Główne punkty tytułowej „karty prekariatu” (rozdział piąty) to swojego rodzaju manifest w dziedzinie polityk publicznych, postulujący wiele zmian, które należałoby wprowadzić w celu znaczącej poprawy sytuacji prekariatu. Propozycje te można pogrupować w następujący sposób: artykuły 1–10 dotyczą zmian na rynku pracy z perspektywy pracowników, prawa oraz instytucji państwa; artykuły 11–15 wskazują na konieczność zmiany polityki migracyjnej, by zapobiec dyskryminacji na tle klasowym; artykuły 16–25 postulują zmiany w systemie świadczeń społecznych i edukacji, szczególnie wprowadzenia bezwarunkowego dochodu gwarantowanego; punkty 26–29 dotyczą zmian w sferze publicznej i demokracji, która ma być w większym stopniu skierowana do obywateli niż konsumentów.

Już nawet pobieżne zapoznanie się z treścią książki *A Precariat Charter* pokazuje, że sytuuje się ona pomiędzy dwoma paradygmatami — liberalnym paradygmatem ekonomicznym oraz radykalnym paradygmatem socjologiczno-politycznym. Napięcie, które się przez to pojawia, ma zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na recepcję tej pracy. Z jednej strony pozwala to na wykorzystanie różnorodnej metodologii w celu analizy przedmiotu badań. W tym kontekście Standing z łatwością posługuje się zarówno wszelkimi wskaźnikami używanymi przez liberalną ekonomię głównego nurtu, jak i wykorzystuje aparat pojęciowy analizy socjologicznej wywodzącej się z marksizmu, co skutkuje kompletnym i użytecznym (z perspektywy zarówno naukowców, jak i analityków, polityków czy aktywistów społecznych) ujęciem sytuacji prekariatu. Z drugiej jednak strony, koncepcje (post-)marksistowskie są naznaczone przez agonistyczne ujęcie polityki i poszukują rozwiązania problemów związanych z eksploatacją pewnych klas społecznych, zazwyczaj poprzez odrzucenie obowiązującego modelu hegemonicznego. Koncepcja Standinga nie jest jednak aż tak radykalna, a jego propozycje zmian odwołują się raczej do minimalizowania negatywnych skutków neoliberalnej polityki ostatnich dekad, dzięki któremu będzie możliwe dalsze funkcjonowanie wolnego rynku i socjalliberalnej polityki gospodarczej.

Dwuczęściowa struktura książki — wprowadzenie oraz karta prekariatu — jest logiczna i odpowiednio zrealizowana, sama treść pierwszych czterech rozdziałów jednak rozczarowuje. Tezy stawiane przez Autora są przedstawione w skróconej formie, a następujące po sobie podrozdziały nie zawsze się logicznie łączą. Wydaje się, że wynika to z tego, że pierwsze cztery rozdziały nie posiadają wiele oryginalnej treści, a omawiane tam koncepcje są znane czytelnikom wcześniejszych dzieł Standinga. W wypadku niektórych akapitów ma się wręcz wrażenie skopiowania treści poprzedniej książki. Dodatkowo, często naukowa rzetelność i przywiązanie do systematycznego prezentowania danych empirycznych jest wyparte przez estetykę zabiegów retorycznych, mających na celu wzmocnienie przekazu. Zabieg taki jest w pewnym sensie zrozumiały, gdyż jest to praca skierowana do aktywistów, praktyków i popularyzatorów idei również spoza akademii — wtedy *A Precariat Charter* może funkcjonować jako samodzielne dzieło. Z kolei gdyby jednak chciał je traktować jako pracę z obszaru nauk społecznych, która jest kontynuacją wcześniejszych ustaleń Standinga, należy uznać, że celem tej pracy jest integracja różnych środowisk i ich badań

wokół wspólnego i szeroko zakrojonego projektu zmian w wielu obszarach badania i funkcjonowania systemu ekonomiczno-społeczno-politycznego. Takie podejście tłumaczy mniejszą dbałość o naukowość i oryginalność początkowych rozdziałów.

Druga część książki jest napisana z większą starannością w przedstawianiu szerokich danych empirycznych, szczególnie w zakresie uwag o charakterze ekonomicznym. Po dokonaniu analizy sytuacji, Standing z dużą łatwością operuje konkretnymi propozycjami implementacji mechanizmów łagodzących kluczowe przyczyny prekaryzacji społeczeństw. Szczególną uwagę w rozdziale piątym Autor poświęca funkcjonowaniu systemu pomocy społecznej, a dzięki zebraniu wielu pojedynczych wniosków z całego świata, Standingowi udaje się dokonać systematyzacji tych problemów i krytycznej ich analizy na poziomie istotowym. Pojawiające się w tym rozdziale kwestie dotyczące postulowanych zmian w polityce — głównie przywrócenie znaczenia sferze publicznej i wykorzystywanie mechanizmów deliberacyjnych — nie są potraktowane z taką samą starannością i wydaje się, że tym analizom brakuje pogłębienia. Są one jednak spójne i konsekwentnie umiejscowione w strukturze wywodu.

Na koniec warto się zastanowić, jakie znaczenie ma książka Standinga dla przedstawicieli nauk politycznych. Wydaje się, że jego wnioski i propozycje nie mogą zostać pominięte przede wszystkim przy analizie polityk publicznych, szczególnie w kwestiach związanych z rynkiem pracy i polityk społecznych. Koncepcja prekariatu może się również przydać przy analizie zachowań wyborczych czy aktywności nowych ruchów społecznych, szczególnie, że sam Autor wskazuje na takie zagrożenia, jak rozładowywanie napięć społecznych przez konfrontację resentymentów nacjonalistycznych i fundamentalizmu religijnego (s. 31–32). W podobnym kontekście, analizy Standinga mogą się stać dobrym punktem wyjścia dla badaczy populizmu. Ponadto, w książce *A Precariat Charter* są też zawarte liczne uwagi cenne dla badaczy demokracji i demokratyzacji. Z lektury wynika bowiem pytanie, czy mimo przeprowadzania wolnych wyborów, funkcjonowaniu niezależnych mediów, przestrzegania zasad państwa prawa i ochrony praw człowieka, można mówić o dobrze funkcjonującej demokracji, gdy prekaryzacja dotyka coraz większej liczby członków społeczeństwa?

Podsumowując, czytelnika zainteresowanego przeczytaniem tej pozycji należy przestrzec, że nie wyróżnia się ona pod względem metodologii oraz oryginalności badań. Stanowi natomiast interesujące zespolecie wielu perspektyw, a także — a może nawet przede wszystkim — sygnalizuje niezwykle skomplikowany problem społeczno-polityczny, stanowiący być może jedno z największych wyzwań współczesnego świata. Z tej perspektywy, dzieło Standinga może zainspirować wiele przyszłych badań i dostarczyć przydatnych narzędzi metodologicznych przedstawicielom różnych nauk społecznych.

Wojciech Ufel